

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИЧНІ ОЦІНКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ «БРЕКСИТ»

Зважаючи на сучасні непрості процеси трансформацій в Європейському Союзі, складні і непередбачувані умови міжнародного середовища особливу актуальність становить вивчення історичного досвіду участі провідних держав-учасників європейських інтеграційних процесів у становленні і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ) ЄС. Серед них з огляду на геополітичну роль, історичну специфіку зовнішньої політики, економічні, військово-політичні і гуманітарні можливості, усталені специфічні підходи до європейської інтеграції традиційно виділяється Велика Британія.

Ця країна пройшла своєрідний історичний шлях участі в європейських інтеграційних процесах, намагаючись пристосувати їх до своїх державних потреб і міжнародних інтересів. Така стратегія стала особливо помітною у сфері СЗППБ ЄС. Уряди королівства стали активними співтворцями системи зовнішньополітичної співпраці держав ЄС. Керівництво Британії намагалося використовувати механізми об'єднання для посилення свого впливу на міжнародній арені, але дотримувалося мінімалістських позицій щодо їх інституційно-функціонального наповнення. Для цього було ряд внутрішніх і зовнішніх детермінант, які можна звести в єдиний центральний концептуальний фактор – британські уряди не розглядали європейську політику як пріоритетну сферу зосередження міжнародних зусиль, яка б явно переважала або заміняла за значенням інші історично важливі для держави напрями зовнішньої політики – відносини з США і країнами Співдружності націй. Тому СЗППБ ЄС розглядалася як важливий, але не головний механізм зовнішньої політики королівства, участь в якому не повинна була суперечити її засадничим принципам – прагматизму, державоцентризму, парламентському суверенітету, глобальному охопленню, балансу сил, наступності, атлантизму.

В історії участі Великої Британії у формуванні СЗППБ ЄС можна виділити такі періоди: 1) традиціоналістський (1990–1997 рр.); 2) еволюційно-прогресивний (1998–2002 рр.); 3) кризовий (2003 р.); 4) реалістичний (прагматично-функціональний) (2004–2010 рр.); 5) скептично-інерційний (2010–2016 рр.). Перший період пов'язаний з історією європейської політики урядів Дж. Мейджора. В умовах трансформацій системи міжнародних відносин кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. британське керівництво обрало стратегію збереження «status quo» в системі міжнародних відносин і європейської безпеки. Загальні й абстрактні формулювання договору в частині СЗППБ задовольняли Лондон, але дорого коштували самому ЄС, який у 1990-х рр. не зміг вийти на належний рівень впливу у міжнародних відносинах, що засвідчили події на Балканах.

Еволюційно-прогресивний період участі країни в СЗППБ ЄС (1998–2002 рр.) пов'язаний насамперед з трансформаціями підходів Лондона до формування військово-політичних структур Євросоюзу. Використання дещо призабутої стратегії «сполучного моста» між Європою і США забезпечило Лондону контрольованість європейської інтеграції/кооперації у сфері зовнішньої політики і безпеки відповідно до інтересів атлантизму, що вплинуло на тексти Амстердамського 1997 р. і Ніццького 2000 р. договорів Євросоюзу. Активізація урядом Т. Блера європейського напрямку зовнішньої політики Великої Британії стала тактичним кроком, спрямованим на зміцнення втрачених консерваторами позицій королівства в ЄС, а не концептуальною зміною урядової стратегії. Такий висновок підтверджує гіперактивна участь Великої Британії у міжнародній інтервенції проти Іраку у березні-травні 2003 року. Офіційний Лондон використав політичний розкол в ЄС для послаблення політичних опонентів і нав'язування власної позиції щодо розбудови СЗППБ в ході підготовки Конституційного договору.

Реалістичний або прагматично-функціональний період участі Великої Британії в СЗППБ ЄС (2004–2010 рр.) відзначався поступовим зниженням активності керівництва країни на цьому напрямі європейської політики. Британська влада в ході міжурядової конференції з розробки нового договору ЄС (2007 р.) своєю прагматично-пасивною позицією фактично відійшла від реалізації стратегії лідерства в Європі. Європейська політика лейбористського уряду Г. Брауна (2007–2010 рр.) загалом продовжила прагматичну лінію попередників, а її найбільшим досягненням стало укладення Лісабонського договору ЄС 13 грудня 2007 року. Прем'єр-міністру вдалося зберегти для Британії особливий статус, право вето у питаннях зовнішньої політики і безпеки. Позиція британської сторони вкотре зумовила компромісний характер договірних новел і незавершеність формування проекту СЗППБ ЄС.

Період правління урядів Д. Кемерона (2010–2016 рр.) для участі Великої Британії у СЗППБ визначено як скептично-інерційний. За умов продовження використання Лондоном механізмів об'єднання на міжнародній арені рівень участі держави в СЗППБ було істотно знижено. Консерваторами поставлено під сумнів доцільність фінансування Європейської служби зовнішніх дій і Європейського оборонного агентства, розвитку військової компоненти ЄС. Уряд Д. Кемерона порушив усталену історичну дихотомію «європеїзм-атлантизм» у зовнішній політиці Великої Британії, істотно послабивши її європейський елемент. Як наслідок спостерігалось зниження ролі королівства у міжнародних процесах в регіоні.

Особливості позиції Великої Британії щодо розвитку СЗППБ ЄС максимально повно виявляються у її порівнянні з позиціями провідних партнерів/конкурентів в європейській політиці – Франції і ФРН. Історично сформований рівень СЗППБ ЄС став наслідком постійного пошуку компромісу між інтересами цих держав. Британське керівництво завжди враховувало позицію США в процесі розбудови СЗППБ ЄС, намагаючись не допустити зменшення присутності американського фактора в європейській політиці [1].

Політика розширення ЄС стала стратегічним напрямом участі Великої Британії у СЗППБ і спрямовувалася на посилення впливу держави в об'єднанні. Інтеграція держав ЦСЄ до ЄС стала одним з головних успіхів британських урядів у процесі розбудови СЗППБ. Натомість політика ЄС і

Великої Британії щодо пострадянських держав Східної Європи (в т.ч. України) залишалася периферійною складовою СЗППБ. Лише російсько-український конфлікт повернув увагу британського уряду до проблем регіону.

Запровадження офіційних відносин між організаціями, що відбулося на початку 2000-х рр., на пряму пов'язане із зміною позиції Великої Британії щодо СПБО ЄС наприкінці 1990-х років. При цьому розвиток СПБО не виходив за рамки британського атлантизму, а тактичним завданням Лондона як одного з провідних учасників СПБО стала його контрольованість. Британія прагнула відігравати провідну роль в розвитку європейського військово-технічного співробітництва, але уряди королівства часто надавали перевагу міждержавній співпраці за межами об'єднання. Велика Британія здійснила вагомий вклад у формування та реалізацію оперативної безпекової діяльності Євросоюзу. Лондон був одним з найбільших донорів проведення операцій і місій ЄС [2, 25; 3, 60]. Однак країна не проявила свій потенціал в достатній мірі в силу атлантичної орієнтації зовнішньої політики.

Отже, упродовж чверті століття Європейський Союз проходив період становлення як суб'єкт глобальних міжнародних політичних процесів. Велика Британія намагалася стати провідним учасником цього становлення, реалізуючи свої усталені принципи і підходи до зовнішньої політики. Історія участі держави у СЗППБ, результати референдуму про її членство в ЄС від 23 червня 2016 р. та офіційний початок «Брексит» 29 березня 2017 р. свідчать, що Великій Британії так і не вдалося віднайти свого місця в європейському об'єднанні. Історія її членства в ЄС надає повчальний досвід складного процесу побудови відносин держави з інституціями і партнерами по Співтовариству, який повинен бути врахований в Україні. Вихід королівства з ЄС призведе до часткової втрати ним впливу на регіональні процеси і матиме негативні наслідки для міжнародних позицій України, посилить проросійські сили в об'єднанні. Завершення процесу «Брексит» ускладнить завдання учасників інтеграції у сфері СЗППБ. ЄС без Британії втратить значну частину дипломатичного і військового потенціалу, який буде важко замінити. Однак вихід королівства з ЄС повинен стимулювати консолідацію зусиль держав-членів до створення нових структур, проти яких виступала Велика Британія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вдовиченко В. Конституція для Європи. Участь Італії в Європейському конституційному процесі // *Зовнішні справи*. 2014. № 2. С. 46.
2. Guzelyte S. *National Defence Data 2011. EDA participating Member States*. Brussels, September 2013. 44 p.
3. Guzelyte S. *National EDA Member States' Defence Data 2013-2014 and 2015 (est.) of the 27 EDA Member States. EDA participating Member States*. Brussels, June 2016. 69 p.